

bo, non quia dicitur, sed quia creditur. Sed jam supra ostendimus in quaestione de forma Sacramenti, illud (quia creditur) non significare actum fidei, sed objectum. Quod si aliqui inventirentur disertis verbis ea sententia, sine dubio exponenda esset pro eo solo tempore, quo quis non potest habere Sacramentum: in ejusmodi enim necessitate sufficit fides Sacramenta cum voto ejusdem, ut Augustinus dicit, lib. IV de Baptismo, c. 22, sicut etiam e contrario in parvulis, qui non possunt habere fidem actualē, sufficit fidei Sacramentum; ut ex ep. 23. Augustini jam probavimus.

Secundo proferunt illa verba Augustini ex lib. questionum veteris et novi Testamenti, quest. 59: « Qui Baptismum putat carnali ratione consistere, hic non est spiritialis: neo donum celeste poterit consequi, qui se per aquam, non per fidem communari credit. »

Respondeo: Primo, librum citatum non esse Augustini, sed alioquin hereticus, qui multa docet, et contra fidem, et contra Augustinum, ut quod mulier non sit creata ad imaginem Dei, quest. 21, quod Melchisedech fuerit Spiritus sanctus, q. 109, et quod Adam non habuerit Spiritum sanctum, q. 123.

Secundo dico, testimonium allatum non esse contra nos, sed pro nobis. Nam auctor hic loquitur de causa formalī, non de effidente justificationis, ac dicti hominem immutari, et renovari non per externam lotionem, quasi nihil sit Baptismus noster, nisi mundatio carnis, ut olim Baptismata Iudeorum; sed per fidem, que cum est perfecta et viva, formaliter mundat et justificat, juxta illud Petri, Actor. XV: *Fide purificans corda eorum* (1). Hanc autem fidem, id est, formalē justificationē, hic auctor dicit dari in Baptismo: « Aqua, inquit, cernitur, sed qui non videtur, Spiritus operatur, ut fides in ipso sit. » Ubi non potest loqui de fide imperfecta, et inchoata, que secundum nos disponit ad justificationem, et que secundum Lutheranos, apprehendit justificationem; ista enim praecedere debet Baptismum. Loquitur igitur de fide perfecta, que infunditur in Baptismo, et quae justificat formaliter. Quod idem definit Concilium Trident. sess. VI, cap. 7.

Tertio profert Calvinus, lib. IV Inst. c. 44,

alium locum Augustini, ex lib. III. quest. in Levetie, qu. 84, ubi Augustinus duo dicit. Primo, ministrum hominem solum prebere Sacramentum visibile, Deum autem prebere invisibile gratiam. Secundo, ita separari haec duo, ut in quibusdam sit Sacramentum sensibile sine gratia invisibili, ut in Simone Mago a Philippo baptizato; in quibusdam invisibilem gratiam sine Sacramento visibili, ut in bono latrone.

Ad Primum respondeo, duobus modis hominem ministrare Sacra menta. Uno modo faciendo quod potest ex naturali sua virtute. Alio modo applicando Sacramenta ut instrumenta a Deo mota, et elevata ad actionem supernaturalem faciendum. Primo modo vere dicimus, hominem non justificare, sed solum lavare corpus, aut aliud hujusmodi; et sic loquitur Augustinus. Alio modo vere dicimus, hominem justificare, sed non alia actione, quam illa, que Deus ipse uitat ad justificandum. Atque ad hunc modum expoundendum est, quod ait S. Hieronymus in cap. IV Isaiae, ubi dicit: « Homo aquam præbet, Deus autem Spiritum sanctum. » Ad secundum dico, illi posse separari; non quod Sacramentum sensibile non sit causa invisibilis gratiae, sed quod possit impediri ejus effectus per obicem, vel indispositionem subjecti, et quod possit Deus sine Sacramento etiam dare gratiam sum.

Quarto solet adferri ex Augustino aliud locus ex lib. XV Trinit. cap. 26. ubi dicit, solum Deum posse dare Spiritum sanctum, et ideo Apostolos non dedisse Spiritum sanctum, quibus manus imponebant, sed orasse, ut descendenter.

Respondeo: aliud esse dona Spiritus sancti, aliud ipsum Spiritum sanctum. Dona Spiritus sancti dant Sacra menta; ipsum Spiritum sanctum non potest proprie dare, nisi is, a quo ille procedit. Posset etiam dici, Spiritum sanctum ex auctoritate non dari, nisi a Deo, a quo procedit, tamen instrumentaliter dari etiam ab hominibus. Nam Act. VIII legimus, per manus Apostolorum datum fuisse Spiritum sanctum, quod etiam ibidem fatetur Augustinus.

Quinto proferunt ex Augustino lib. XIX. contra Faustum, cap. 16, illa verba: « Quid sunt, queque corporalia Sacra menta, nisi quedam verba visibilia? » Hinc enim colligunt, Sacra menta non justificare, nisi more

(1) Act. XV, 9.

concionis, aut picturæ, quæ solum representando agit.

Respondeo: Augustinum eo loco assignare unum Sacra menti effectum, id est, significationem, sed non propterea negare certos, quos alibi sepe posuit. Cur autem eo loco solum de significatione agat; causa fuit, quia disputabat de Sacramentis in generi, id est, de Sacramentis utriusque Testamenti: proinde ponere debuit effectum communem omnibus Sacramentis. Cor autem appellaverit Sacra menta visibilia verba, illa fuit causa, quia disputabat contra Manicheos, qui reprehendebant mutationem Sacramentorum veterum in nova: ac dixerat necessario mutanda fuisse verba post Christi adventum; nam cum veteres dicenter, Christus veniet, morietur, resurreget; nos dicere debemus: Venit, mortuus est, resurrexit. Inde collegit etiam Sacra menta mutanda fuisse, ne iam falso significant. Ut autem similitudo apertissima demonstraretur, dixit: « Quid sunt Sacra menta (nimis quoad significationem) nisi visibilia verba? »

Sexto profert Kennadius alium locum Augustini, ex lib. XXI. de civit. Dei, cap. 25, ubi B. Augustinus reprehendit eos, qui sentiebant non posse damnari eos, qui Sacra menta percipiunt Baptismi, et cœna Domini, licet nec fidem, nec boram vitam tenant. Isti enim videntur omnino sensisse Sacra menta justificare ex opere operato, ita ut vi sua justificant, non per fidem.

Respondeo: Augustinus merito illos reprehendit, quia illi non solum credabant, Sacra menta justificare ex opere operato, sed credabant non posse amittiri gratiam, et salutem semel acceptam in Sacramento per quæcumque peccata postea acedentia; que sententia non est nostra, sed pótius Martini Lutheri, qui in lib. de captivit. Babylon. cap. de Baptismo, ait: « Vides quam dives sit homo Christianus, seu baptizatus, qui etiam volens, non potest perdere salutem suam quæcumque peccatis, nisi nolit credere? »

Septimo solet objici Bernardus, qui in serm. de cœna Domini sic ait: « Sieul investitur Canonicus per librum, Abbas per baculum, Episcopus per annulum, sic divisiones gratiarum diversis sunt traditæ Sacra mentis. »

Respondeo: non comparat Bernardus Sacra menta cum libro, baculo, et annulo, ratione efficientia, sed solum ratione diversi-

tatis Sacramentorum. Nam aliqui ibidem docet, Sacra menta conferre gratiam, ut supra citavimus.

Ultimo proferunt Tertullianum, qui in lib. de Pœnitentia vocat Baptismum fidei obsignationem: quomodo etiam loquitur Basilius, lib. III. in Eunomium, et lib. de Spiritu sancto, cap. 12.

Sed ad hanc respondimus supra cap. 17. ubi ostendimus, Baptismum vocari sigillum fidei, non quia excitat fidem, sed quia per Baptismum testatur is, qui baptizatur, se credere, et etiam Ecclesia baptizans dat illi publicum testimonium ipsius fidei. Sed quamquam Patres id vere tribuant Baptismo, non tam negant habere etiam alios effectus præstantiores; immo etiam eos asserunt, ut supra ostendit.

Solvuntur objectiones ex ratione de prompta.

Prima ratio est Lutheri in Babyl. cap. de Baptismo, et Philippi in Apologia, art. 13. et aliorum. In omni Sacramento requiritur verbum promissionis: ubi est promissio, ibi necessario exigunt fides, quæ promissionem accipiat: ergo fides est, quæ immediate operatur, et justificat. Confirmat Lutherus, quia multi per fidem salvantur sine Sacramento, ut qui nos habent a quo baptizentur: et contra, qui Sacra menta habent sine fide, damnantur. Igmar in Sacra mento fides est, que justificat, non Sacra mentum.

Respondeo: tribus modis peccare hoc argumentum, quod tamen est communissimum apud adversarios. Primum enim, verbum promissionis requiritur quidem in institutione Sacra menti, at non requiritur in ipso usu Sacra menti: id quod patet. Nam qui baptizant non dicunt: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit*, quæ est promissio; sed dicunt: *Ego te baptizo in nomine Patris etc.* Et qui consecrant Eucharistiam, non dicunt: *Qui manducat hunc panem, vivet in eternum*; sed: *Hoc est corpus meum*. Et qui absolvunt, non dicunt: *Quorum remiseritis peccata*; sed: *Ego absolvō te*. Porro hic agimus de usu Sacra menti, non de institutione: agimus enim de effectu Sacra menti;

operator autem Sacramentum, dum eo utinam. Quare argumentum non est ad proposatum, et falsum assumit. Secundo, etiam in usu requireretur semper promissio, et consequenter fides, non inde posset concludi, fidem esse, que immediate justificat: dicemus enim, fidem requiri ut conditionem, et ut quae applicaret homini Sacramentum. Sicut autem medico offerente pharmacum, et promittente sanitatem, requiritur in aegroto fides, que accipiat serio illam promissionem, et medico assentiat; non tamen est ea fides, que sanat aegrotum, sed pharmaceutum licet sine fide pharmaceutum acceptum non fuisset: ita quoque etc. Tertio, etiam si et promissio requireretur, et fides in Sacramento justificaret: non tamen inde concludi posset, quod illi concludunt, solam fidem agere, Sacramento autem nihil efficere: sed concluderetur, utrumque esse necessarium, et unum sine altero non sufficiere.

Ad confirmationem Respondeo, fidem, et Sacramento paria in hac re videri posse. Nam sicut in necessitatibus articulo potest salvare aliquis sine Sacramento in re, modo habeat votum eius, et fidem, ac penitentiam: ita et contrario salvantur parvuli sine fide actuali per solum Sacramento. Et sicut in adultis, qui habent Sacramento, et non vult credere damnatur; ita qui habent fidem et non vult Sacramento percipere, damnatur. Ex quo intelligimus utrumque requireti, cum haberi potest, et utrumque justificare, sed diverso modo. Nam Sacramento active justificat, ut instrumentum Dei: fides, et potentia justificant, ut dispositiones, et secundum aliquos, ut cause meritoriae de congruo. Neque est eadem gratia (ut supra diximus) que datur vi Sacramenti, et quae datur sine Sacramento ob dispositionem, vel meritum de congruo fidei, et penitentie.

Secunda ratio est Zwinglii in libro de vera et falsa religione, cap. de Sacramentis. Solus Deus nivit corda hominum; igitur solus ipse potest ea mundare: non ergo Sacramento justificant. Confirmatur, quia si Sacramento ex opere operari justificant, Deus esset obligatus Sacramento, quippe qui non posset non justificare eum, qui Sacramento percipit.

Respondeo: argumentum probat, Sacramento non esse causas principales; non autem non esse instrumentales. Non enim est

necessus ut Sacramento noverit cor, ve conscientiam, sed satis est, si Deus noverit, qui per Sacramento operatur.

Ad confirmationem dico, Deum non esse alligatum Sacramento, sed contra Sacramento esse alligata Deo; nam Deus potest sine Sacramento justificare, Sacramento sine Deo non possunt. Quod autem Deus non possit non justificare eum, qui accipit fideliter Sacramento, non ideo fit, quia sit alligatus Sacramento, sed quia est alligatus (si sic loqui licet) veritati sua, non enim potest non esse fidelis in promissis suis. Adde, quod haec omnia argumenta, si quid concluderent, concluderent etiam Christi sanguine, vel fidei in Christum, non posse homines justificari. Nam Christi sanguine non scrutatur corda, neque penetrat ad animam magis, quam Sacramento: et sicut absurdum videtur adversariis Deum alligari aliquo modo Sacramento, ita absurdum videri debet alligari Christi sanguini, aut nostra fidei. Et tamen adversarii nihil sepius docent, quam nos Christi sanguine, et fide in ipsum justificari.

Tertia ratio Calvinii lib. IV Instit. cap. 14. §. 14, qui dicunt Sacramento justificare, abstrahunt homines a Deo, et faciunt ut in specaculo rei corporae acquiescant, non in ipso Deo.

Respondeo Primo, si argumentum aliquid valeret, probaret non debuisse Deum in Testamento veteri proponere serpentem aeneum, quem qui aspicerent sanarentur; imo nec debuisse Deum incarnari, ne in spectaculo rei corporae homines acquiescerent.

Secundo respondeo, contrarium sequi ex nostra doctrina. Nam cum dicamus, Sacramento ex se non habere virtutem, sed Deum esse, qui per illa operatur, hoc ipso trahimus homines ad Deum; quomodo qui a Christo curabantur, vel per tactum simbrie, vel etiam per sputum, et lutum non acquiescebant in simbria, et sputo ac luto, sed agnoscabant, et laudabant Christi virtutem.

Quarto ratio est Kemnitii loco citato in 2. parte Examini, cap. de efficacia Sacramenti; Eodem modo justificant verbum Dei, et Sacramento; sed verbum justificat solum excitando fidem, igitur et Sacramento solum justificant excitando fidem. Majorem propositionem probat Primo, quia Scriptura, sicut dicit Sacramento justificare, sic etiam dicit verbum justificare, Roman. I: *Evangelium*

virtus Dei est in salutem omni credenti (1). Secundo probat, quia in justificatione per Sacramento concurrunt due quasi manus, una est Dei offertis gratiam, altera est hominis illam accipientis; manus Dei est verbum, et Sacramento; manus hominis est fides. Ergo nec verbum, nec Sacramento quidquam prodest, nisi fide accipiat, et si quid prodest, ideo prodest, quia fide accipitur. Heb. IV: *Non proficit illis sermo auditus, non admissus fidei* (2).

Respondeo: falsum esse, verbum et Sacramento eodem modo justificare; imo, ut supra diximus, ita diverso modo justificant, ut unum, id est, verbum praecedat fidem, alterum, id est, Sacramento, sequatur fidem.

Ad primam probationem respondeo Primo, per Evangelium ex loco intelligi posse non concionem, sed mysteria ipsa Evangelii, ut incarnationem, passionem, Sacramento etc. Secundo, si accipiat Evangelium pro concione, dico ibidem explicari, quomodo Evangelium salvet. Nam subjungit Apostolus: *Justitia enim Dei revelatur in eo ex fide in fidem* (3). At nusquam Scriptura ita expedit modum salvandi Sacramentorum. Tertio dico, Scripturam, et verbo, et Sacramento tribuere vim justificandi, sed nusquam dicere eodem modo justificare; neque licet ex eo quod legimus, verbum, et Sacramento justificare, continuo colligere, ergo eodem modo justificant: Alioquin licet etiam concludere, eodem modo justificare verbum, quo justificat Deus, vel fides, vel Christi passio; haec enim omnia dicuntur in Scripturis justificare: et tamen non admittit Kemnitius, ista eodem modo justificant.

Ad Secundam respondeo, verbum et Sacramento duci posse manum Dei, per quam ad nos venit gratia, et justitia: sed non eodem modo. Manus enim multa officia habere potest; nam et porrigit aliquid, et etiam operatur. Porro verbum duci potest manus, quia offert salutem, non autem quia reipsa operatur, vel applicet; contra vero Sacramento dicitur manus, quia applicat reipsa Christi meritum, operatur gratiam. Hujus differentia signum evidens est, quod verbum non prædicatur, nisi intelligentibus, nec prodest, nisi intelligatur, et credatur: at Sacramento

tum exhibetur, et prodest etiam non intelligentibus, ut infantibus, et amentibus. Parte ratione fides dici potest manus nostra, non, ut vult Kemnitius, quia apprehendat promissionem, et ipsa sola hoc modo justificet; sed quia removet obstacula, et disponit animam, ubi est necessaria talis dispositio. Alioquin non solum non prodesse Baptismus infantibus, et amentibus, sed nec adulti, et sani, si in ipso momento Baptismi paulum distracterentur animo, tunc enim fides non apprehendit promissiones.

Argumentum postremum Zwinglii est: Fieri non potest, ut Sacraenta, quae sunt res crasse et materiales, ad animam penetrant, igitur non purgant sordes peccati, que in anima resident.

Confirmari potest hoc argumentum, Primo; quia si illo modo Sacraenta possent operari in animam, id fieri deberet per actionem, quam habent in corpora, ut Augustinus dicit de aqua, quae corpus tangit, et cor abluit: at sepe Sacraenta ne ipsum quidem corpus attingunt. Nam cum quis absolvitur, non est necesse, ut bonus verborum, aut manus sacerdotis pertingat ad penitentem. Pari ratione Matrimonium potest fieri solis nuptibus, vel inter absentes. Denique non est necesse, ut verba consecrationis realiter panem consecrandum attinrent: possunt enim ea verba diei tam submissis, et in tanta distantia, ut aer motus non perveniat ad panem, Denique de ipso Baptismo idem probari potest; nam virtus debet esse in verbis.

Secundo; Justificatio est opus nobilium, et difficilium, quam sit creatio mundi, ut Augustinus docet tract. 72. in Joan. Et patet, quia in justificatione reperitur creatio gratiae, que est res quedam divina, et supernaturalis: at nulla creatura potest esse instrumentum creationis, ut S. Thomas docet, 1. par. quest. XLV. art. 5.

Tertio; Justificatio fit in momento: Sacraenta in momento operari non possunt; ergo non possunt justificare. Probatur Minor. Nam non potest operari aliqua causa, nisi quando est: actio autem Sacramentalis, cum sit successiva, in instanti esse non potest. Exilio: res successiva non habent esse, nisi dum fluit, consistunt enim in quadam fluxu. Quare non est assignare ullum instans, in quo sit res successiva, vel etiam ulla pars

(1) Rom. I, 16. — (2) Hebr. IV, 2. — (3) Rom. I, 17.

eius, sed tantum est assignare instans in quo est quiddam indivisibile continuativum rei successiva, quod quidem continuativum non est res successiva, nec pars eius : res enim successive, essentialiter requirunt extensionem quamdam. Igitur intelligi nequit rem successivam agere; nisi successive, et proinde in tempore, cum ipsa in nullo instanti sit, et non possit id quod non est, vel quando non est, agere.

Quarto; Vel est in Sacramentis aliqua virtus superaddita divinitus, vel non. Si non est, ergo non possunt attingere effectum supernaturale: est enim inintelligibile, quod aliqua res maneat prorsus, sicut antea erat, et nihil accipiat, et tamen possit facere, quod antea non poterat. Si est, vel est virtus corporalis, vel spiritualis. Sic corporalis, non poterit efficere rem spiritualem, neque agere rem spiritualem, proinde nihil proderit; nam ideo virtus superaddita requiritur, quia Sacramentum non potest agere in animum, quae est spiritus, nec potest producere gratiam, quae est spiritualis. Si autem virtus spiritualis est, non igitur poterit esse in Sacramento corporali. Non enim accidens spirituale, et indivisibile in subiecto corporali, et extenso recipi potest; omne enim, quod recipitur, per modum recipientis recipitur.

Praeterea Quinto; Ista virtus vel esset tota in qualibet parte Sacramenti, vel pars eius in una parte Sacramenti, et pars in altera. Non primum, quia tunc sequeretur illam non pendere a subjecto in esse, nec proprie inhærente; quare esset substantia, non accidens. Item etiam prolato quovis verbo, statim produceretur effectus, quod nemo concedit. Non etiam secundum, quia tunc esset corporea, et praeterea prolato primo verbo periret pars virtutis, prolato secundum periret altera pars: et sic virtus illa, vel tota, vel maxima ex parte periret, atquecum effectus inciperet produci. Quare supervacanea erat illa virtus in partibus Sacramentorum praecedentibus effectum.

Sexto; Vel ista virtus est in verbis tantum, aut in elemento tantum, aut in utroque. Si in verbis tantum, quomodo Eucaristia sumpta justificat? Si in elementis tantum, quomodo verba consecrationis Eucaristiae operantur? Si in utroque, vel erit eadem virtus, et hoc non potest esse, cum non possit unum accidens esse in duobus subjectis: vel erunt duas virtutes, et tunc

erunt in uno Sacramento duas virtutes, quod videtur absurdum. Si dicas: Erunt duas partes. Contra, quia tunc deberent concurre simul ad opus; et aliquando accidit, ut una pars Sacramenti longo tempore adhibeatur post aliam, ut cum unus hodie confitetur, et cras absolvitur.

Denique inintelligibile est (ut Komnitius dicit) quid sit ista virtus, quando adveniat, quando desinat esse etc.

Ad haec argumenta posset tripliciter responderi. Primo posset, si quis vellet confiteri ignorantiam circa hujusmodi modos; et tamen satisfacere haereticis, imo etiam ora illorum obstruere. Nam tenetur quidem rationem reddere ejus, que in nobis est spes, I. Pet. III. sed id facere tenetur ex principiis fidei, non ex Metaphysica. Nam S. Augustin. lib. III. de peccatorum meritis, et remiss. cap. 4. « Ego, inquit, loquens de argumentis contra modum traductionis peccati originalis, « etiamsi istorum argumenta solvere non valeam, video tamen inhaerendum esse divinis litteris etc. » Et in epist. 29. ad Hieronymum, dicit se, cum interrogatur quomodo peccatum Adae propagetur in posteris, respondere soluit: « Hoe, ut alia multa, me ignorare confiteor. » Et tamen non propterea debeat defensione fidei: imo accerrime eam propagulabat, ostendens credendum esse, peccatum originale propagari in posteris, licet modum ignoremus, quia id Scriptura docet, et traditio, atque usus Ecclesie.

Secundo posset respondere, Sacramenta esse veras causas justificationis, sed Morales, non Physicas: quomodo vera causa est homicidi, qui illud fieri jubet, licet ipsi hominem, qui occiditur, non attingat. Sed quamquam haec responsio salva fide defendi potest, quam tuerent ex recentioribus Ledesmius in IV. dist. I. quest. 3. art. 1. et Canus in relectione de Sacramentis; et idem sensisse videtur antiqui Scholastici multi, ut Bonaventura, Scotus, Durandus, Richardus. Okam, Marsilius, Gabriel, in IV. dist. 1. vel 2. qui docent, Sacramenta vere justificare, et tamen volunt solum Deum producere gratiam ad presentiam Sacramentorum, ita ut non sint Sacramenta cause Physicas, nisi, sine quibus non fieret effectus: tamen puto longe probabiliorum, et tutiorem sententiam, quia dat Sacramentis veram efficientiam; quia Patres passim docent, Sacramenta non agere, nisi prius a

Deo virtutem, seu benedictionem, seu sanctificationem accipient; et referunt effectum Sacramenti ad omnipotentiam Dei; et conferunt cum veris causis sufficientibus, ut supra vidimus. Secundo, quia non esset differentia inter modum agendi Sacramentorum, et signorum magicorum. Tertio, quia tunc non esset homo Dei minister in ipsa actione Sacramentali, sed homo praeberat signum actione sua, et Deus alia actione, viso eo signo infunderet gratiam, ut cum unius ostendit syngrapham mercatoris, et ille dat pecunias. At Scriptura docent, Deum esse, qui baptizat per hominem, ut supra ostendimus.

Tertio igitur responderi potest, cum S. Thomas. q. 2. q. 2. art. 4. quod Sacramenta sint cause efficientes, etiam Physice, sed instrumentales, virtus autem divinitus induta non sit aliqua nova qualitas inhaerens spiritualis, vel corporalis, sed sit solum motus, sive usus Dei. Per hoc enim quod Deus utitur hac actione Sacramentali ad gratiam producendam, elevat eam, et facit eam attingere effectum supernaturale, quam non possit attingere, si a quocumque alio moveretur.

Ad cuius rei intelligentiam notanda sunt quatuor. Primum est, multum interesse inter instrumenta quibus utitur Deus, et quibus utuntur homines. Sunt autem quinque differentiae. Prima est, quod homo eget dupli applicatione: una, qua se applicet instrumento, ut accipiendo securum in manu; altera, qua applicet instrumentum operi; prior motio est in ipso homine, posterior est in instrumento. Deus autem non eget priori applicatione; est enim immutabilis, et presentissimus omnibus rebus, proinde etiam applicatus. Quare motio illa, qua Deus movet Sacramenta, est sola applicatio Sacramenti ad opus, et est in ipso Sacramento, non in Deo.

Secunda est, quod homo eget instrumento naturaliter apto ad illud opus; non enim posset homo secare lignum serris, nisi illa ferrea, et acuta esset. Deus autem non indiget ista aptitudine instrumenti: non enim ipse juvatur instrumento, cum possit se solo omnia facere, sed utitur instrumento, quia placet illi, vel honorare creaturam, vel certe in eo potentiam suam ostendere; ut si quis de industria scribere vellet calamo parum idoneo. Ex quo sequitur non esse necessarium, popere in Sacramentis aliquam

Tom. III.

inhærentem qualitatem, quae illud formaliter perficiat, sed satis est, si Deus Sacramento uti velit; non enim ipse indiget instrumento apto.

Tertia est, quod quando homo utitur instrumento, necesse est, ut præter motionem ipsius hominis, qua instrumentum moveatur, ipsum etiam instrumentum per naturalem suam virtutem concurrat, et operetur id, quod sibi proprium est. Verbi gr. cum utitur faber securi ad faciendum cathedram, non satis est moveri securum artificiose, sed necesse etiam est, ut securis scindat: et cum uritur natura calor ad nutritionem, requiritur ut calor calefaciat, quod est sibi proprium; mediante enim illa actione, natura utitur calore ad convertendum cibum in carnem. At cum Deus utitur aliquo instrumento, non est necesse, ut instrumentum per naturalem suam virtutem aliquid operetur in subjecto; et si forte operatur, illa operatio non est causa effectus divini, ut talis operatio, sed solum ut res, quam Deus ad hoc faciendum adhibere voluit. Hinc videamus in usu multorum Sacramentorum non repeteri ullam actionem propriam et naturalem eorum, ut patet de Absolutione, de Matrimonio, de consecratione Eucharistie. In aliis reperitur actio propria, ut lotio, aut uncio, sed dixi, illa quatenus naturalis actio, non est causa, sed, ut res quedam. Ex quo sequitur, ut motione, seu usus Dei in Sacramentis non solum sit virtus agentis instrumento impressa, sed sit tota virtus et ratio, per quam agunt. Id enim, quod est in securis acties, et vis agentis illi impressa, id totum est in Sacramentis sola motio Dei.

Quarta differentia sequitur ex his duabus, quod homo non potest uti qualibet re pro instrumento sui operis: Deus autem potest, et revera utitur rebus diversissimis ad rem eamdem producendas.

Quinta differentia sequitur etiam ex precedentibus, quod homo non potest uti instrumento, nisi quod tangat rem, in qua est producendas effectus. Quia instrumentum debet operari circa subiectum suum proprium et corporalem actionem: actio autem corporalis non fit sine contactu. Deus autem potest etiam per id, quod est in uno loco, agere in aliam rem ab eo loco remotissimam, quandoquidem non eget operatione propria illius rei.

Secundo notandum est, omnes concedere

20

posse Deum uti quibuslibet instrumentis, quamvis inceptis, modo tamen illa instrumenta prius ipse faciat apta. At certe id non est necesse, sed potest Deus instrumento incepto, maente incepto, efficer quid voluerit, quomodo potest optimus scriba calamo incepto ita dextre nti, ut per eum rectissime formentur littera. Exemplum habemus Joan. V. ubi Angelo descendente, et movente aquam, per eam aquam ita motum curabant omnes languores. Fuisse autem hanc figuram Baptismi, supra docimus. Quare Patres imitati hunc modum loquendi, saepe dicunt, Sacramenta non operari, nisi prius in ea descendat Spiritus sanctus. Vide Tertullianum in lib. de Baptismo, Ambrosium lib. I. de Spiritu sancto, cap. 7. et Chrysostomum in cap. V. Joannis, et ibidem Theophylactum et Theophilum Alexandrinum lib. I. Paschali. Pariatione cum Deus voluit mundum convertere per Evangelii prædicationem, poterat eligere homines eloquentes, aut certi homines rudes, continuo eloquentissimos reddere: sed noluit hoc modo uti, sed elegit homines rudes, et qui simpliciter, impolite, et inornate loquerentur, et per eos mundum convertit.

Tertio notandum est virtutem Sacramentalem aliquando esse in elemento, aliquando in verbo, aliquando in utroque. Nam actio Sacramentalis proprie est actio ministri dantis Sacramentum, non actio suscipientis, susceptio enim est opus nostrum, Sacramentum autem non est opus nostrum, sed Dei. Itaque actio ministri est illa, qua Deus uitatur tamquam instrumento ad justificandum. Quando ergo minister uitur rebus et verbis, ut in Baptismo, Confirmatione, et Unctione extrema, tunc etiam Deus uitur rebus et verbis, et proinde virtus Dei est in utroque: et oportet illa duo simul concurrens, aliqui nihil fieret. At cum minister non uitatur, nisi verbis, materia autem Sacramenti se tenet ex parte suscipientis, aut certe non adhibetur a ministro ad agendum; tunc virtus non est nisi in verbis. Ita fit in Sacramento Absolutionis, et Matrimonii, et in consecratione Eucharistie; non enim adhibetur minister peccata pœnitentia ad eum absolendum, nec panem ad aliquid consecrandum, sed verba ad consecrandum panem. Et hinc est quod non repugnat Sacramento Pœnitentiae, ut uno die dicantur peccata, et alio die absolvantur pœnitens, virtus enim operativa non

est in peccatis, sed in sola absolutione. In consecratione tamen Eucharistie requiritur presentia panis, non quod in pane sit virtus operativa; sed quia nisi esset panis praesens, non esset materia, in qua ageret Sacramentum: in Absolutione enim etiam non sit Confessio, qui jam præterit, est tamen homo, in quem cadit Absolutio. Denique aliquando minister uitatur solo elemento, ut cum porrigit Eucharistiam, et tunc virtus est in solo elemento.

Quarto notandum est, gratiam justificantem non proprie creari, nec tamen educi de potentia naturali animæ, sed educi de potentia obedientiali, seu capacitate naturali: proinde S. Thomam non pugnare secum, cum dicit, non posse creaturam instrumentaliter concurrens ad creationem, et tamen Sacramenta concurrens ad productionem gratiae in anima. Explico; illud dicitur proprie creari, quod sit independenter a subiecto: illud contra dicitur educi, quod dependet a subiecto, in fieri, in esse et operari. Itaque anima rationalis vera creator, licet fiat in corpore, quia non pendet a corpore necessario, ut paret, quia separata esse et operari potest, et prius natura est in se ipsa subsistens, quam corpori infundatur. At gratia est qualitas quedam spiritualis, quae pendet omnibus modis a subiecto, ut patet; quare educitur. Sed non educitur de potentia naturali, quia non est in homine talis potentia; aliquo gratia esset res naturalis: ubi enim est potentia naturalis, ibi est actus naturalis. Neque obstat, quod gratia non possit fieri, nisi a Deo; nam etiam anima non potest creari nisi a Deo, et tamen est res naturalis, quia materia est in potentia naturali ad animam. Itaque gratia non dat esse naturale, sed supernaturale homini. Est tamen in homine capacitas naturalis ad gratiam: naturaliter enim convenit homini posse recipere gratiam, ut Augustinus docet de predestinatione Sanctorum, cap. 5. et potest ea capacitas dei etiam potentia obedientialis, quia licet non sit talis, ut naturaliter possit concurrens etiam passive ad productionem gratiae, (tunc enim esset potentia naturalis) tamen est talis, ut ex ea possit fieri quidquid Deus voluerit, et hec dicitur potentia obedientialis.

Neque repugnat haec eductio gratiae de potentia obedientiali ei, quod dicunt Theologici, et ipsum Concilium Tridentinum sess. VI, cap. 7. gratiam infundi: infusio enim

opponitur acquisitioni, non eductio. Sic enim distinguitur scientia infusa et acquisita, non quod non utraque educatur de potentia intellectus, sed quod una acquiratur proprio labore, altera a solo Deo sine labore dometur. Et si recte dicitur infusa scientia rerum naturalium, quam Deus donavit Adamo et Salomonis sine labore ipsorum, licet educta fuerit de potentia naturali: quanto rectius dicetur gratia infundi, quæ a solo Deo datur, et non respondet ei potentia naturalis?

Ex his ad argumentum Zwinglii Respondeo, negando consequentiam. Nam res corporea et crassa potest agere in animam non ex natura sua, sed ex virtute Dei. Augustinus tract. 88. in Joan. non timuit dicere: «Aqua corpus tangit, et cor abluit.» Et igitur verus et corporeus, animas et demones tenere et cruciare potest: imo etiam experimur corporis affectionibus, miro modo affici animos nostros, qui tamen spiritus sunt. Et quomodo haec ipsa nostra corpora animas retinent tamquam in carcere; ne enim potest anima, cum voluerit, a corpore recedere, et tamen corpus corpus est, et anima spiritus est.

Ad primam confirmationem jam responsum est, non egere contactu id quod non agit per actionem suam propriam et naturalem.

Ad secundam dico primo, locum Augustini non esse ad rem. Nam Augustinus cum dicit, majus esse justificare impium, quam creare celum et terram, non vult dicere, esse difficilis infundere gratia habitat in anima, quam creare celum; sed vult dicere (ut ipse ibidem se explicat) esse opus majoris misericordie justificare impium, quam creare celum; et etiam esse opus nobilium, quia celum et terra transibunt, salus electorum non transibit. Ideo ibidem dicit, fideles cooperari Deo in justificatione sua, proinde fideles concurrens ad opus majus, quam sit creare celum et terram. Secundo, non est improbabile posse creaturam concurrens, ut merum instrumentum Dei, ad veram creationem. S. autem Thomas loco notato id negat de creatura, que concurrat disponendo subiectum per propriam actionem. Tertio, jam ostendi gratiam proprie non creari.

Ad tertiam confirmationem posset dici non dari ultimum ullo modo intrinsecum in successivis: et ideo justificationem fieri in

ultima parte sensibili, non in ultima simpli- citer, quæ nulla est. Vel dicendum, justificationem fieri in instanti illo, in quo finitur actio Sacramentalis. Tametsi enim actio designat negative quoad suas partes, id est, per primum non esse, tamen designat affirmare, id est per ultimum sui esse, quantum ad terminum suum. Ut enim in linea non potest assignari ultima pars, potest tamen assignari ultimum punctum, quo terminatur linea: ita in tempore et motu. At (inquit) tunc non est actio Sacramentalis. Respondeo tunc maxime esse, eo modo, quo res successiva esse potest. Res enim successiva numquam est per suas partes in re existentes, sed semper habet quidam indivisibile, quod vel est initium, vel finis, vel continuativum resuccessivæ: et per illud dicitur esse; et tunc perfecte dicitur esse, quando illud indivisi- bili terminat actionem. Id patet in tempore: non enim dicitur esse una hora, nisi quando finitur. Idem patet in oratione, quæ perfecte significat cum profertur ejus terminus.

Ad quartam jam dixi, virtutem illam esse corporalem, quia est motus rei corporalis, licet dicti possit spiritualis, ratione cause, et effectus.

Ad quintam dico, virtutem illam esse partim in una parte Sacramenti, partim in alia: proinde paulatim perire, prout pereunt partes Sacramenti. Nec tamen supervacaneæ fuerunt. Nam illa particula operatur in virtute omnium præcedentium. Sicut etiam oratio perfecta significat, cum profertur ultima vox; quæ tamen nihil efficeret, nisi aliae præcessissent: et terminus motus acquiritur per ultimum mutatum esse, quod tamen nihil posset, nisi cetera præceverissent.

Ad sextam jam respondi, virtutem nunc esse in verbis, nunc in elemento, nunc in utroque etc.

Ad ultimam dico, rem illis difficiliter vi- deri, quia imaginantur spiritualem qualita- tem in re corporali debere constitui: sed qui sentiunt, non esse necessariam ejusmodi qualitatem, nullas in hac re patiuntur an- gustias.

CAPUT XII.

*Explicatur controversia de differentia Sacra-
mentorum legis novae et veteris.*

Sequitur altera quæstio de effectu Sacra-
menti; utrum videlicet justificare ex opere
operao sit proprium Sacramentis novæ le-
gis, an commune cum Sacramentis legis ve-
teris. Quatenus erunt partes hujus quæsti-
onis. Exponemus enim primo sententiam hæ-
reticorum. Secundo sententiam Catholicorum.
Tertio probabimus veritatem. Quarto
solvemus objectiones.

Quantum ad primum, convenient inter omnes Catholicos et hereticos, sex ut minima esse differentias inter Sacramenta legis no-
vae et veteris. Prima, quod nunc sint alii ritus
externi, quam tunc erant, ut notum est.
Secunda, quod nunc sint pauciora Sacra-
menta, quam tunc erant. Tertia, quod sint
nostra faciliora, ut patet de Circumcisione
et Baptismo, et aliis. Quarta, quod nostra
sint nobis saltem ratione auctoris, quia
nostra ab ipso Christo immediate instituta
et promulgata, Mosaica vero a Mose, si non
instituta, certe promulgata sunt. Quinta,
quod illa fuerint figure nostrorum. Sexta,
quod illi essent sit ad tempus, id est, us-
que ad adventum Messie: nostra duratura
sunt, quæ mundus durabit. Colliguntur
hæc omnia ex Augustino in epist. 118. ad
Januarium, lib. III de doctr. Christiana, c.
9. et lib. XIX contra Faustum, cap. 43. in
Psalm. LXIII.

Quæstio autem est, utrum præter has dif-
ferentias, disserint sit in effectu principalis,
qui est justificare a peccato. Hæretici hujus
temporis nullum fere ponunt disserim,
quamquam inter se non satis convenient.

Ac primum Anabaptista, Carolstadiani et
Zwingiani, qui (ut supra ostendimus) nihil
tribuant Sacramenta nostris, nisi ut disser-
nant fideles ab infidelibus, vel sint quasi pro-
fessio fidelitatis, vel admoneant bonorum
operum, coguntur plus tribuere Sacramenta
veteribus, quam nostris. Melius enim disser-
nit Judeum a non Judgeo Circumcisio, qua-
semper manet, et cerni potest, quam Baptis-
mus, qui semel exhibetur, et transit. Et
eadem ratione melius admonet fidelitatis et

honorum operum Circumcisio, quam Baptis-
mus, cum illa sit permanens, crassior et sen-
sibilior etc.

Lutherus autem, qui vult Sacraamenta nos-
tra excitare fidem, idem tribuit Sacraamenta
veteribus. Unde sic ait in lib. de Babylonica
captivitate, cap. de Baptismo: « Error est
Sacraamenta novæ legis differre a Sacra-
mentis veteris legis, penes efficaciam signifi-
cationis, id est, quod nostra efficaciter signifi-
cant faciendo, quod figurant, non illa. » Et
idem repetit in assert. 1. articuli.

Est autem notandum, Lutherum distin-
guere duo genera signorum veterum in libro
de Babyl. Captivit. cap. de Baptismo: Qua-
dam enim fuisse dicit, quæ habent annexum
verbum promissionis, ac proinde exigeant fidem, ut signum iridis datum Noe,
signum roris in vellere Gedeonis, signum in
reversione solis datum ab Isaiᾳ Regi Eze-
chiae, et alia. Atque hec dicit fuisse vera
Sacraamenta, et aquila nostris, quæ effi-
ciam. Alia vero fuisse dicit, quæ non ha-
berent annexam promissionem, ut omnes il-
las ceremonias legales, quibus expiabantur
homines, vestes, edes etc. atque has dicit
non fuisse proprie Sacraamenta, et esse longe
inferiora nostris Sacraamentis. Unde in hom.
4. de Baptismo non procul ab initio 2. par-
tis graviter invenitur in Anabaptistas, qui
non plus tribuerent nostro Baptismo, quam
loctionibus Judaicis; quasi ipse multum tri-
but Baptismo, qui iridem illi æquare non
veretur. Porro ex hac distinctione Lutheri
colligitar alius error; vel potius paradoxum
ipsius, qui non vult esse Sacraamenta ea, quæ
ab omnibus veteribus dienuntur Sacraamenta,
ut lotiones Judaicas, agnum Paschalem, sa-
crificia, et similia; et contra, ea vult esse
Sacraamenta, quæ a nullo, ne per somnum
quidem, vocata sunt Sacraamenta, ut iridem,
vellus Gedeonis, umbram horologii Achaz,
et similia.

Jan Calvinus convenient cum Luthero, quod
Sacraamenta veteris legis eodem modo justi-
ficarent, quo nostra, nimur alendo fidem.
Nam lib. IV Institut. cap. 44. §. 23: « Hoc
dogma, inquit, Scholasiticum, quo tam longum
dicerem inter veteris ac nova legis
Sacraamenta notatur, perinde ac si illa non
aliud, quam Dei gratiam adumbraverint,
hæc vero præsentem conferant, penitus ex-
plodendum est, » et similia habet in Antido-
to Concilii Tridentini, sess. VII, can. 2.
Dissentit tamen a Luthero Calvinus in duo-

bus. Primo, quod existimat Sacraamenta no-
vae legis ubiorem gratiam dare quam ve-
tera, quia nimur clarius excitant fidem,
et proinde major fides magis justificat. (Né-
que tamen negamus, inquit in Antidoto, loco
citat, quin anterior sub Christi regno percipi-
atur gratia.) Lutherus autem omnino a-
quat Sacraamenta illa nostris. Secundo, Lu-
therus (ut ostendimus) non omnes ceremonias
Judaicas, sed tantum eas, quæ habent
annexas promissiones, vult esse Sacraamenta
et nostris aequalia. At Calvinus omnes illas
ceremonias habet pro Sacraementis, quæ
darent gratiam, licet non ita copiosam, ut
nostra. Nam lib. IV Institut. cap. 14. §. 21.
purificationes Judaicorum numerat inter Sa-
craamenta; et §. 26. idem prolixius docet. Et
licet uteque errat, minus absurde Calvinus
dicit, quam Lutherus.

Kennadius in Examine Concilii partim Lu-
therum, partim Calvinum sequitur. Nam
pag. 60 et 70. admittit Lutheri distinctionem
de duplice genere signorum veterum: pag.
autem 74. admittit cum Calvino ubiorem
gratiam dari in Sacraamentis novis, quam in
veteribus: cum utroque autem convenient in
damnam Ecclesie doctrina. Atque hec de
sententia hæreticorum.

CAPUT XIII:

Explicantur sententiae Catholicorum.

Quantum ad secundum, Catholici omnes
conveniunt, Sacraamenta veteris legis, que
proprie Mosaica dicuntur, non contulisse
gratiam ex opere operari. Id enim docent
omnes Theologi in IV. dist. 4. et idem defini-
nitum Concilium Florentinum in instruct. Ar-
menorum; et Concilium Tridentinum, quavis brevi-
et obscuris, quia non erat necesse, cum jam res esset definita, sess. VII,
can. 2.

Est autem hic notandum, ista concilia non
definivisse (ut calumniatur et mentitur Kennadi-
us in 2. parte Examiniis, pag. 58 et 59.)
veteres Patres non habuisse gratiam Dei ex
merito Christi, aut eam habuisse sine ullo
organis, seu medio applicante Christi meri-
ta. Concluuntur de opere, quod oritur ex
gratia Dei. Vocant enim opus operantis fi-
dem, charitatem, obedientiam, que sunt
omnia Dei dona, cum sine speciali Dei auxilio
non habeantur: de qualibus operibus
Paulus Rom. II: *Factores legis justificabuntur.*

Et Jacobus cap. II: Abraham nonne ex operibus justificatus est? (1)

Altera questio est de Circumcisione, quae non est propriis Sacramentum Mosaicum, sed legis naturae: unde Joan. VI: *Circumcisio non est ex Mose, sed ex Patribus.* (2) Porro de Circumcisione duas sunt opiniones. Prima opinio est Alexandri par. 4. quast. VII. memb. 7. art. 4. Bonaventura, Scotti, et Gabrielis, in IV. distinc. I. qui admittunt Circumcisionem ex opere operato consiluisse justificationem: Pugnat autem cum hac sententia multa argumenta. Primo Scriptura, quae cum dicunt, Sacraenta vetera fuisse egena elementa, non excludunt Circumcisionem, imo de illa maxime loquuntur, ut postea videbimus. Secundo Concilia, Florentinum, et Tridentinum, quae solis Sacramentis nostris tribuant vim justificandi. Neque yalet, quod quidam dicunt, Concilia ista cum negant, Sacraenta veteris legis justificasse, loqui tantum de Sacramentis Mosaicis, id est, a Mose promulgatis, non autem de Circumcisione, qua erat Sacramentum legis naturae datum Abraham, non Mosis, hoc, inquam, non valet. Nam Concilia intendunt explicare excellentiam Sacramentorum novae legis; que quidem excellentia non minus obscuratur, si Sacraenta legis naturae sint nostris aequalia, quam si id tributari Sacramentis legis scriptae. Praeterea cum Deus in lege gradatim processerit, et legem imperfectionem dederit in statu naturae, quam in statu legi scriptae; et in hoc statu imperfectionem, quam in statu Evangelii: idem sine dubio fecit in Sacramentis: proinde si Sacramenta Mosica non justificabant, multo minus Sacraenta legis naturae.

Hinc tamen est hoc Annotandum, hanc sententiam primam non favere haereticis hujus temporis, licet aliquod Sacramentum antiquum cum nostris aquaverit. Nam haereticici cum paria faciunt Sacraenta vetera nostris, non vetera extollunt, sed nostra deprimunt, ac dejiciunt; hæc autem prima sententia non dejicit nostra, sed extollit antiqua.

Secunda sententia est S. Thomæ 3. par. quast. LXX. art. 4. et discipulorum S. Thomæ, Capreoli, Sotii, Ledesmii, et aliorum, in IV. dist. I. vel 2. qui docent, Circumcisionem vi sua non justificasse, sed justifi-

casse tamen, quatenus fidei protestatio erat, et fidem applicabat. Itaque voluntii auctores, justificatos fuisse veteres ex merito passionis Christi, ut nos justificamur, sed hoc meritum nobis applicari per Sacraenta, Hebreis autem per solam fidem; quæ tamen fides requirebat ut conditionem, sine qua non operabatur, Sacramentum Circumcisionis. Hæc sententia sine dubio probabilior est: sed quia non est nobis propositum, nisi fidem adversus hereticos propugnare, his omissis, ad tertium caput transeamus.

CAPUT XIV.

Probatur nullum Sacramentum legis naturæ, aut scriptæ, justificasse ex opere operato.

Nunc probanda est veritas. Probabimus autem, nullum Sacramentum legis naturæ, aut scriptæ justificasse ex opere operato, si vero eo modo, quo justificat Sacramentum novæ legis, contra omnes haereticos hujus temporis, et aliquo modo etiam contra eos, qui Circumcisioni tribuant justificationem ex opere operato.

Ac primum quidem argumentum sumitur ex divinis literis: nam et Prophetæ, et Apostoli miro consensi docent, Sacraenta vetera non justificasse, cum de nostris contrarium assenserent.

Primum locus ex Prophetis, Psalm. XXXIX: *Sacrificium et oblationem nolivisti, aures autem perfecisti mihi. Holocaustum et pro peccato non postulasti.* Ubi Scriptura non negat, Deum velle sacrificia, cum ipse ea fieri jusserit, sed negat ea velle ad expiandum peccatum. Secundus locus Psal. L: *Si voluisses sacrificium (nimis ad peccatum expiandum) dedisse utique, holocaustus non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contributus etc.* (3) Ubi Scriptura opponit sacrificium contritioni; et de uno negat, quod de altero affirmat, quod non faceret, si utrumque concurret ad justificationem: neque enim recte dicetur nunc, Deus non vult Baptismum, sed contritionem. Tertius locus Isaiae 1: *Quo mihi multitudo victimarum vestiarum? quis quesierit hæc de manibus vestris?* Quartus locus

(1) Rom. II, 13; Jac. II, 21. — (2) Joan. VII, 22. — (3) Psal. XXXIX, 7; L, 18.

Hierem. XI: *Numquid carnes sanctæ auferent a te malitias tuas, in quibus gloria tua es? ubi de sacrificio pro peccato loquitur.* Et certe de Baptismo non diceret: Numquid Baptismus auferet a te malitias? Quintus locus Amos V: *Quod si obuteritis mihi holocausta, et murera vestra, non suscipiam, et vota pinguium non respiciam!* (1) Porro si Sacrifici non justificant, multo minus justificant aliae ceremonia: nulla enim cærenomia habent clariores promises deremissionis peccatorum, quam sacrificia.

Jam ex verbis Apostolorum idem probari potest. Primus locus est Rom III: *Quid ergo amplius Judæo est, aut quæ utilitas Circumcisionis? Multum quidem per omnem modum, Primum, quia credita sunt illis eloqua Dei, ubi illud, Primum (etiam Calvinus et Petro Martynus testibus in commentatori) non est nota ordinis, quasi vellet Paulus multis utilitatibus Circumcisionis adferre; sed significat potissimum, seu præcipuum; non enim ad fert alias utilitates. Solum ergo, auctore Paulo, Judei circumcepsis præstant Gentibus incircumcis, quod illi habuerint Dei legem et oracula; non ergo Circumcisio justificabat. Nam aliqui præstissetur Judei Gentibus etiam justitia, quod præcipue Paulus refutare intendit; unde paulo post subiungit: Quid ergo præclaram eos? nequam. Causati enim sumus, (id est, causam attulimus et ostendimus) *Judeos et Grecos omnes sub peccato esse.* Ubi Paulus etiam si dixerat, Judeos præstare Gentibus ob Circumcisionem, quia fuerint illis credita eloquia Dei: tamen nunc negat, Judeos præstare Gentilibus, quia non præstant, quod attinet ad justificationem, de qua agebatur; omnes enim tam circumcis, quam incircumcis peccatores sunt. Quibus verbis clarissime docet, Circumcisionem non justificasse. Non enim vult dicere, nullum fuisse justum ante Christi adventum, cum constet: Patriarchas et Prophetas et multis Gentiles fuisse justos, ut Melchisedech, Job, et alijs. Sed vult dicere, non fuisse justos ex eo, quod essent circumcis vel incircumcis, sed ex eo, quod in Christum venturum crederent. Ibidem addit Apostolus: *Ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo.* Quis autem negat, Circumcisionem fuisse opus legis? Ibidem: *An Judeorum, inquit, Deus**

(1) Isa. I, 11; Jerem. XI, 15; Amos. V, 22. — (2) Rom. III, 1, 2, 9, 20, 28, 29 et 30. — (3) I. Cor. VII, 19. — (4) Galat. 4, 9. — (5) Galat. VI, 15.

Tertius locus I. Corinth. VII: *Circumcisio nihil est, et præputium nihil est;* (3) ubi ita Paulus Circumcisionem ut præputium despiciat, cum agitur de justificatione.

Quartus locus est Galat. IV: *Quomodo item convertimini ad infirma, et egena elementa, quibus iterum servie vultis?* (4) Quorum elementorum nomine intelligi Circumcisionem, de qua præcipue loquitur in ea epistola, et simul etiam alias ceremonias legales: et sane non discrentur infirma et egena, si justificantur. Ibidem dicit, Judeos tamquam parvulos sub elementis hujus mundi servientes fuisse; nos autem viros esse predictos: quæ sane differentiatione non esset vera, si Sacraenta nostra non haberent aliam vim, quam illa Judeorum.

Quintus locus Gal. VI: *Neque Circumcisio aliiquid valet, neque præputium, sed nova creatura tam Circumcisioni, quam præputio; quod esset ineptum, si Circumcisio efficeret novam creaturam.*

Sextus locus Phillip. III, ubi Paulus dicit, se arbitrari detrimendum, justitiam que est ex lege, et hoc aliquoties repetit: quod certe non diceret, si ex illa legali cærenomia justificatus fuisset. Unde ibidem Circumcisionem per contemplum concisionem vocat: «Videte, inquit, concisionem.» Nam (ut exponit Chrysostomus) circumciditur, quod aperte expolit resecatis superfluis; conciditur, quod temere et præter artem scinditur in frusta. Ibidem Apostolus ait,

se non habere fiduciam in carne, et per fiduciam in carne, exponit ipse, fiduciam in Circumcisione, aliasque id genus rebus.

Septimus locus Coloss. II, ubi omnia Sacra menta vetera dicuntur umbras futurorum, corpus autem Christi. Quod si nostra eam dem vim haberent, adhuc essemus in umbra. Ibidem : *Circumcisus, inquit, estis circumcisio ne non manu facta, in expoliatione corporis carnis, sed Circumcisio Christi consupstuit ei in Baptismo* (1). Ubi Paulus circumcisionem vocat manu factam, et proinde Baptismum non manu factum, quia principalis baptizans est Deus. Item nihil tribuit Circumcisio nis, nisi carnem expoliare, et eam Baptismo opponit : Notandum autem est, in textu Graeco haberi : *In expoliatione corporis peccatorum carnis;* et proinde conjugendam hanc partem (in expoliatione etc.) cum illa (circumcisio estis) non cum illa (Circumcisio ne manu facta) ut sensus sit : Circumcisio estis in expoliatione corporis peccatorum, non Circumcisio manu facta, sed Circumcisio ne Christi spirituali consupstuit ei in Baptismo. Ex quo textu sumitur idem argumentum, sed alio modo. Nam (ut exponunt Graci, Chrysostomus, Theodoreus, Theophylactus) Paulus docet, Circumcisio nes Iudaicam fuisse denudationem unius pelliculae, nostra autem Circumcisio est expoliatio nis corporis peccatorum.

Octavus est Heb. VII : *Reprobato,* inquit Apostolus, fit precedentis mandati propter infirmitatem et inutilitatem (2). Loquitur autem de mandatis ceremonialibus, quorum praecipuum erat de Circumcisione.

Nonus locus Heb. IX, ubi ceremonias veteres dicit fuisse justitias carnis, et sanctificasse qui inquinatos, sed solum ad emundationem carnis.

Decimus locus Heb. X, ubi dicit legem umbram habuisse, non ipsum imaginem rerum, nec potuisse accedentes perfectos facere; nec potuisse auferre peccata, et mundare conscientiam : et Deum hostias et oblationes noluisse, nec ei placuisse; quod intelligi debet in ordine ad justificationem ex opere operato, nam aliqui negari non posse, quin ei placuerint, ex obedientia et devotione offerentes. Nam vocantur odor suavis simus Domino, Levit. I.

Sed videamus, quid ad haec loca adversarii respondeant. Lutherus et Lutherani

respondent, Scripturas cum negant, Sacra menta vetera justificare, debere intelligi de illis, quae non habent annexam promissio nem.

At loca a nobis adducta, loquuntur expresse de Circumcisione, quam omnes concedunt habuisse annexam promissionem. Deinde nulla ceremonia Iudaica habuerunt promissionem magis expressam, quam sacrificia et ablutiones. Nam Levit. IV, V et VI, promittunt remissio peccatorum offerentis sacrificium. Et rursus Levit. XX, XXI et XXII, promittunt sanctificatio iis, qui abluntur aqua, ut lex praecipit : et tamen Apostolus Heb. X disertis verbis dicit impossibile esse sacrificia et ablutionibus Iudaicis remitti peccata.

Kennadius in Exam. 2. par. pag. 63 post solutionem Lutheri, proponit aliam, quae est etiam Calvini lib. IV Instit. cap. 14. § 23 et 23. et Martyris in cap. VII, 1. ad Cor. quod videlicet Scriptura cum reprehendit tamquam inutilia Sacra menta vetera, non loquatur de illis secundum se, sed ut perperam intelligebantur a Judeis, id est, de nudis ceremoniis, remota promissione, et fide in Christum. Verissimum enim est, Sacra menta illa nihil valuisse accipientibus ea sine fide.

At contra; nam primo, non est quæstio inter nos, et haereticos, an Sacra menta illa ex fide prædissent. Id enim fatetur omnes, et hoc est quod Scholastici dicunt, et illi male reprehendunt, Sacra menta fuisse utilia ex opere operantis. Sed quæstio est, an præterea ex divina institutione fuerint utilia, ut Sacra menta. Illa enim utilitas ex opere operantis, non est propria Sacra mentorum, sed communis omni bono operi.

Secundo, Sacra menta sine promissione et fide nihil prædissent, non tantum convenient Sacra mentis veteribus, sed etiam novis, ut ipsi adversarii docent : et tamen Paulus ita distinguunt nova a veteribus ut dicat, nostra salvare, regenerare, mundare, justificare, Ephes. V, Tit. III, I. Corinth. I, vetera autem esse elementa egena, nihil valere, et nihil esse, I. Corinth. VII, Gal. V, Heb. X, et alibi.

Tertio Apostolus in his locis dicit, illas ceremonias fuisse inutilles ad justificandum, ubi dicit, fuisse umbras et figuram rerum nostrarum, Coloss. II, I. Corinth. X, Hebr. et alibi.

(1) Coloss. II, 11. — (2) Hebr. VII, 18.

X. Ergo Apostolus vult, Sacra menta illa fuisse inutilia ad justificandum, non solum ut falsa exponebantur a Judeis, sed etiam secundum se, et ut erant Sacra menta a Deo instituta. Non enim ut exponebantur perpetram a Judeis, figure diei poterant, sed solum ut erant Sacra menta a Deo instituta. Non enim illis figuræ erant, qui nihil de Christo cogitabant, sed solum illo ritu acquiescebant.

Denique, si Paulus solum dicere vellet, Sacra menta vetera sine fide nihil prædissent: non conferret cum præputio, nec diceret : *Circumcisio nihil est, et præputium nihil est*, I. Corinth. VII, et Gal. VI : *Neque Circumcisio aliquid valet, neque præputium* (1). Præputium enim non solum sine fide nihil est, et nihil valet, sed absolute nihil est et nihil valet.

Calvinus præter hanc solutionem adhibet alias tres. Una est lib. IV Instit. cap. 14, §. 22, quod Paulus loquatur de Sacra mentis veteribus, non absolute sed comparative; ac presertim Colos. II, ubi vocantur umbras illa Sacra menta. Dicit enim Calvinus, Paulum non voluisse extenuare efficaciam illorum Sacra mentorum, sed magnificare efficaciam nostrorum, quæ dant ubiorem gratiam, quia illa non poterant.

At contra; nam si solum different nostra a veteribus, quod nostra darent maiorem gratiam, illa minorem, Paulus non recte dicet, illa nihil esse, et nihil valere; nec conferret eum præputio Circumcisioem; neque etiam distinguqueret illa ut umbram a corpore. Umbram enim non est corpus minus sed nullum; nec habet aliud, nisi similitudinem corporis. Imo Heb. X. ita extenuat ea Sacra menta, ut dicat, non fuisse imagines, sed umbras. Nam imago habet positivam, et realem corporis similitudinem: umbra autem habet similitudinem privativam, et quæ revera nihil est.

Altera solutio Calvinii est ibidem §. 24, quod Paulus loquatur de Sacra mentis veteris legi pro eo tempore, quo jam erant per Christum abrogata.

At contra. Nam Rom. II, Paulus dicit : *Circumcisio quidem prædest, si legem observes* (2). Ubi indicat se loqui de eo, quod conveniebat Circumcisio, cum adhuc vigoret. Nam post abrogationem non prædest, sed obest, ut idem Paulus dicit Galat. III. Vult er-

go Paulus dicere, Circumcisioem, quando vigebat, fuisse utilem, non quidem quod ipsa justificaret, sed quia circumcisio habebant legem Dei, et poterant faciliter quam alii nosse Dei voluntatem, ut idem Paulus explicat cap. III: *Quæ utilitas Circumcisiois? multum per omnem modum etc.* (3) Item I. Cor. VII, ubi dicit, Circumcisioem nihil esse, loquitor pro tempore, quo vigebat; nam paulo ante dixerat : *Circumcisus vocatus est?* non adducat præputium. In præputio vocatus est? non circumcidatur (4). Et est sensus perinde esse, utrum quis ex Judaismo ad fidem Christi veniat, an ex Gentilismo. Itaque loquitur de illis, qui fuerant circumcisioi vigente lege, et postea ad fidem Christi venerant, et illos monet ne glorientur præter caeteros, ob Circumcisioem olim acceptam, quia nihil est. Præterea Gal. IV dicit, antiquos Patres sub elementis mundi hujus fuisse servientes. Item Philip. III dicit, si non habere fiduciam in carne, id est, non magnificare (ut ibidem exponit) quod fuerit circumcisus octavo die; ac prædicto contemnit Circumcisioem, quam accepserat, cum ea vigeret. Item Coloss. II et Heb. X vocat umbras, et figuram. Non autem erant umbras, et figuram, nisi ante abrogationem. Item Heb. VII dicit, abrogata illa fuisse ob infirmitatem et inutilitatem. Denique Heb. X professio docet, impossibile fuisse, ut sacrificii, et lotionibus illi expiarentur peccata, et proprie tate Christum venisse, ut perficeret quod illa non poterant.

Tertia solutio est ejusdem ibidem, §. 25. ubi dicit, ceremonias legis vocari umbratiles, non quod nihil habeant solidi, sed quia earum complementum usque ad Christum quodammodo suspensus erat. Addit etiam, quod vocantur umbras, non esse accipiensum de efficacia, sed de modo significandi: quia nimis significabant res futuras, nostra signifiant res præteritas.

At contra. Primo, ista solutio plane des truit textum. Nam Paulus non solum umbratiles facit eas ceremonias, sed ipsam umbram appellat. Secundo, si ideo solum fuisse umbratiles, quia complementum erat suspensus usque ad Christum, id est, quia representabant aliud, quod nondum aderat; nostra etiam umbratilia dici possent. Nam representant resurrectionem et glori am futuram. Tertio, impudentissime asse-

(1) I. Cor. VII, 19; Galat. VI, 15. — (2) Rom. II, 25. — (3) Rom. III, 1 et 2. — (4) I. Cor. VII, 18.

ritur, Paulum non agere de efficacia, sed solum de modo significandi. Nam illa verba : *Nihil est, nihil valet, clementia egena, infirma, inutilia, non posse expiare peccata*, et similia, non possunt nisi de efficacia exponi. Denique, Apostoli questione cum Judaeis de efficacia erat, et de justificatione non de modo significandi. Neque enim tam stulti erant Hebrei, ut non intelligerent, Sacraenta vetera significasse res futuras, si Messiam venturum credebant. Atque haec de primo argumento.

CAPUT XV.

Idem probatur ex Patribus.

Probandum est hoc discrimen etiam ex Patribus, tum ut res sit magis confirmata, tum quia Kemnitius in 2. par. Examini pag. 56. et sequentibus usque ad 60, conetur ostendere, unum tantum locum nos habere, eumque ex Augustino, quem tamen ipsum eripere nobis conatur. Proferemus igitur antores veteres, Hebreos, Graecos, Latinos videntes, prater Augustinum.

I. Philo in lib. de Circumcisione, expōens omnes causas Circumcisionis, quas a majoribus se accepisse fatetur, neque clare dicit, neque obscurè insinuat, eam institutam fuisse in remedium peccati.

II. Joseph lib. I, antiq. cap. 12, non aliam causam Circumcisionis reddit, nisi ut posteritas Abraham ab aliis Gentibus discerneretur. Et tamen si quis nosse potuit, quorum esset instituta Circumcisio, isti maxime, qui Hebrei erant, et doctissimi, et vixerant etiam eo tempore quo adhuc lex vigebat.

III. Justinus in Dialogo cum Triphone, ante medium : « Quin etiam, inquit, ex eo, quod non possunt feminis circumcidiri, intelligitur signi causa datum esse Circumcisionem, non pro opere justitiae. » Et tuto ferre Dialogo hoc probat, Circumcisionem non justificasse, sed datum solum, ut discernentur Judei ab aliis.

IV. Dionysius Areopagita in lib. de Hierarchy Ecclesiastica, cap. 3. par. 1. docet, Ecclesiam esse medium inter synagogam et celestem patriam; quod synagoga carnalia Sacraenta, et umbras, ac figurās habuerit; coelestis Hierusalem habeat nudam veritatem

sine ullis signis corporalibus : Ecclesia nostra cum utraque communicaret, quod habeat signa corporalia, et simul spiritualia dona.

V. Irenaeus lib. IV, cap. 30 : « Circumcisionem, inquit, non quasi justitiae consummatricem, sed in signo eam dedit Deus, ut cognoscibile perseveret genus Abraham. » Et infra : « Et quia non per haec justificabatur homo, sed in signo data sunt populo, ostendit, quod ipse Abraham sine Circumcisione creditit Deo, et reputatum est illi ad justitiam. » Vide eundem in eodem libro c. 28, 29, 32 et 34.

VI. Origenes lib. II contra Celsum dicit, Christianos merito dimisisse Circumcisionem, Sabbathum, et similia, quod res carnales, et corporales essent, et transisse ad legem Dei spiritualem. Item homil. 3. in Genes. ubi explicat Circumcisionis preceptum, opponit carnalem illam Circumcisionem Judaeorum, Circumcisioni spirituali Christianorum : proinde vult tantum interesse inter Sacraenta illorum, et nostra, quantum interest inter carnem, et spiritum.

VII. Eusebius Cesariensis lib. I demonst. Evangelice, cap. 10. et lib. I hist. cap. 4. pulchre docet, cur data fuerint primis illis parentibus Sacraenta carnalia, et sacrificia, tamquam elementa quedam, et adumbrations rerum spiritualium.

VIII. Eusebius Emissenus sive quicunque estactor illarum hominum, Homil. in Sabbatho post primam Dominicam Quadragesimam in illud : *Faciamus hic tria tabernacula.* « Primum, inquit, tabernaculum est synagogue; secundum Ecclesia; tertium colum. Primum in umbra fuit, et figura; secundum in figura et veritate; tertium in sola veritate. In primo via ostenditur; in secundo inventur; in tertio possidetur. Non enim Sacraenta Ecclesie, sicut Sacraenta synagogue medicinam tantum docent, et ostendunt, sed ipsa potius sunt medicina, et remissio peccatorum. »

IX. Athanasius orat. in illud: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*, circa finem, fusa dicit Circumcisionem nihil fuisse aliud nisi umbram, et figuram Baptismi, qui est vera, et spiritualis Circumcisio.

X. Epiphanius har. 8. que est Epicureorum : « Illic, inquit, Circumcisio fuit carnalis, que deseruit temporis usque ad magnam Circumcisionem, hoc est, Baptismum, qui circumcidit nos a peccatis. »

CAPUT XV.

XI. Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 11 : « Qui veritatem, inquit, umbras comparans, cumque figuris conferens ea, que figuris significantur, universam pariter Evangelicam dispensationem elevare aggreditur. » Et infra : « Quid, inquit, confers lavaera cum lavacris, que solam nominis appellationem habent communem, rerum vero tantum est differentia, quanta est inter somnia, et veritatem, inter umbras et imagines, et inter ea, que revera sunt. »

XII. Joannes Chrysostomus hom. 27. in Gen. : « Attende, inquit, quod Deus Circumcisionem pro lege statui voluit, non quod ad animae salutem efficiere hoc possit aliiquid, sed ut Judaei pueri hoc gratitudinis indicium circumferrent; quasi signum, et sigillum, et ne licet eis commisceari gentium commissionibus. Hinc B. Paulus signum hoc vocat dicens : Et signum dedit Circumcisionis signum; nam ad justitiam ipsa Circumcisio nihil conductit. » Vide eundem hom. 39 et 40. in Gen. hom. de proditione Judaei, hom. 7. in epist. ad Rom. et hom. 14. in epist. ad Heb.

Idem docent XIII. Cyrillus lib. X. in Julianum ultra medium. XIV. Theodoretus; quæst. 67. in Genes. et lib. VII ad Graecos. XV. Damascenus lib. IV de fide, c. 10, 14 et 26. XVI. Theophylactus in cap. II ad Rom. XVII. Oecumenius in cap. IV ad Rom.

Jam ex Latinis XVIII. Tertullianus in lib. contra Judeos, cap. 1 : « Si circumcisio, inquit, purgat hominem, Deus Adam incircumcisum cum faceret, cur eum non circumcidit, vel posteaquam deliquerit, si purgat Circumcisio? » Et infra : « Providens Deus, quod hanc Circumcisionem in signum, non in salutem esset datus. » Ibidem probat ex Prophetia, sacrificia et Sacraenta Iudeorum non justificasse, ubi etiam illa vocat carnalitatem, et nostra spiritualia.

XIX. S. Cyprianus lib. I. contra Judeos, cap. 8. opponit carnalem Circumcisionem Iudeorum, spirituali Circumcisioni Christianorum, et addit Adamum, Henoch, Noe, et Melchisedech justos fuisse sine Circumcisione : « Quia, inquit, signaculum seminis nihil proficit. » Idem lib. III, epist. 8. ad Efdum dicit carnalem Circumcisionem, adveniente spirituali, tamquam umbram luce adveniente evanescit.

XX. S. Ambrosius in epist. 72. ad Ireneum : « Signum, inquit, Circumcisio cor-

poralis, veritas Circumcisio spiritualis : illa membrum amputat, ista peccatum. » Idem : « Si tamen idem, in cap. IV ad Rom. : Non ergo, inquit, Circumcisio aliquid habet dignitatis, sed signum est tantum; quod signum ideo accipiebant filii Abraham, ut scirent eum filii esse, qui credens Deo hoc signum acceperat, ut omnes essent paternae filii. » Vnde eundem lib. I de Abraham, cap. 4. ubi ex professo agit de Circumcisione, et lib. I de Sacramentis, cap. 4 et 6. et lib. de iis, qui iniungunt mysteris, cap. 8 et 9.

XXI. S. Hieronymus in cap. III ad Gal. reddit causam cur fuerit Circumcisio instituta, et ne verbulo quidem indicat, fuisse in remedium peccati : « Quia, inquit, ex semine Abraham erat Christus oriundus, et ab Abraham, usque ad Christum multa erant saecula transitura, providens Deus, ne soboles dilecti Abraham ceteris nationibus misceretur, et paulatim familia ejus fieret incerta, gregem Israëliticum quodam Circumcisio cauterio denotavit. Denique per quadragesita annos in extremo nullus est circumcisus : soli quippe sine genti alterius commissione vivebant. Statim ut Jordani ripam transgressus est populus, Circumcisio necessario futura ex commissione Gentium providit erit. Quod autem a Jesu duce secundo scribitur populus circumcisus, significat in extremo cessare Circumcisionem, que in Egypto rationabiliter exerceretur; et a Domino nostro Jesu Christo spirituali Circumcisio credentes esse mundandos. » Idem in cap. I Isaiæ dicit, Deum respire cœremoniae Judaicas, et placere ei lavacrum Baptismi : « Quod solum, inquit, potest purgare peccata. »

Denique S. Augustinus in Psalm. LXXXIII: « Sacraenta, inquit, non sunt eadem, quia alia sunt Sacraenta dantia salutem, alia promittentia Salvatorem : Sacraenta novi Testamenti dant salutem, Sacraenta veteris Testimenti promiserunt Salvatorem. »

Ad hunc solum locum respondent Kemnitius et Calvinus. Kemnitius in Exam. pag. 59. et 60. respondet Augustinum loqui de Sacraentis veteribus, que non habebant annexam promissionem, sed erant mera signa, juxta Lutheri distinctionem.

Non valet solutio, quia Augustinus loquitur in genere de Sacraentis veteribus, et maxime de sacrificiis, et dicit omnia esse mutata, quia non dabant salutem. Praeterea